

KRITIKA

L. BALOGH BÉNI*

„Az útlevel hamarosan múzeumi ereklye lesz...”

*A magyar–román kapcsolatok Petru Groza miniszterelnöksége idején***

Tania-Nicoleta Bîc: *Relațiile româno-maghiare în timpul guvernului Petru Groza (1945–1952)*. Prefață de Marcela Sălăgean. București: Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2025. 348 oldal

„Én tudom jól, hogy az útlevel hamarosan múzeumi ereklye lesz,
íveg alatt, vitrinekben fogják mutogatni és megmosolyogjuk majd azt az időt,
amikor ilyen írásra volt szüksége annak,
aki Romániából Magyarországra akart utazni.”
Petru Groza¹

A laikus, de a 20. századi magyar–román kapcsolatok iránt valamelyest érdeklődő magyar anyanyelvű olvasó Petru Groza román miniszterelnök nevét hosszú évtizedekig valószínűleg a „magyarbarát” jelzővel kapcsolta volna össze. Azt is tudhatta, hogy hatalomra kerülve Groza lépten-nyomon a magyar–román vámunió, az egy-
esleges valuta és a határok légiesítésének szükségességét hangoztatta, sőt, kezdetben még „a Lajtától a Fekete-tengerig terjedő egységes blokk” tervéről is beszélt, „amelynek a magját a magyar–román államszövetség képezné”.² A róla alkotott so-

* A szerző történész, az ELTE TK Kisebbségkutató Intézetének tudományos munkatársa. E-mail: L.Balogh.Beni@tk.elte.hu, ORCID: 0009-0006-2708-7259

** A recenzió az NKFIH 143767 sz. projekt keretében készült.

¹ Paál Jób: A Debreceni Vásár. Interjú Petru Grozával – 1945-ben. Közvetteszi: Gyarmati György. *História*, 1984/4. 26.

² Uo.; Vö. Lipcsey Ildikó: Réczei László feljegyzései 1945. márciusi romániai megbeszéléseiről. *Történelmi Szemle*, 1984/4. 624.

káig töretlenül pozitív magyar képet az 1980-as évek végétől fokozatosan egy enél jóval ellentmondásosabb megítélés váltotta fel. Többen ugyanis csak demagóg színjátéknak tekintették – és tekintik ma is – a magyar–román közeledésről vallott nézeteit. Nem bocsátották meg neki a magyar–román határkérdésben tanúsított hajthatatlanságát, továbbá azt sem, hogy a szovjetizálás előrehaladtával tehetetlenül – vagy éppen tétlenül – szemlélte az önálló magyar gazdasági intézményrendszer felszámolását és a magyar nyelvű oktatás kereteinek fokozatos szűkítését.³

A történelmet szerető román átlagolvasó viszont minden bizonnyal Adrian Cioroianuhoz hasonlóan értékeli Groza történelmi szerepét. Az egykori külügyminiszter, ma népszerű történész, közíró és televíziós személyiség szerint Groza „elárulta saját társadalmi osztályát, és a kommunisták tökéletes politikai eszközévé vált. [...] Petru Groza egyike volt a román politika legnagyobb kaméleonjainak”⁴. Negatív román megítélésének egyik kétségtelen jele az, hogy 1990-ben ledöntötték a Déván és Bukarestben állt szobrait, és azóta sem állították helyre őket. Amellett, hogy a kommunizmus szálláscsinálójaként tekintenek rá, azzal is vádolják, hogy nem volt eléggé jó román, mivel túl sok engedményt tett a magyaroknak, és ezáltal nemcsak a társadalmi osztályát, hanem a nemzetét is elárulta. „*Románnak nem túl jó, magyarnak nem eléggé magyar*” – összegezte találon Cseke Gábor a Groza miniszterelnöki tevékenységét övező számos paradoxont.⁵

Mindezzel kapcsolatban több alapvető kérdés is felmerül. Valóban inkább a magyarokat, mint saját nemzetét pártolta Groza 1945 után? Ha nem, akkor mivel magyarázható az erdélyi magyarok felé gyakorolt számos gesztusa és a teljes jogegyenlőség állandó hangoztatása? Fennhangon hirdetett „őszinte magyarbarátsága” esetleg csupán arra szolgált volna, hogy a határkérdésben Románia számára kedvező döntést csikarjanak ki a párizsi békekonferencián? Mennyire gondolta komolyan a magyar–román történelmi megbékélést, valamint az írásunk elején említett vámuniót, az egységes valutát, a határok légiesítését és a magyar–román államszövetséget? Ha tényleg őszintén törekedett ezek megvalósítására, akkor

³ Az egyik legkorábbi, Kurkó Gyárfás emléke kapcsán megfogalmazott Groza-bírálatot lásd Robotos Imre: Kurkó Gyárfás emlékére. *Kritika*, 1988/3. 27–28. Beke György sarkos megállapítása szerint „Grozának mi, magyarok semmiféle köszönettel nem tartozunk. [...] Becsapott bennünket.” (Beke Mihály András: *Illúziók kora, Erdély. Pár- és perbeszéd apámmal, Beke Györggyel Erdély ismeretlen tegnapijáról*. Budapest: Széphalom Könyvműhely, 1993. 47.) Cseke Gábor viszont közel negyedszázaddal későbbi írásában „kettős kötődésű” „kultúremberként” jellemezte Grozát, „aki a román és magyar nép érdekeivel azonosulva tud és mer pártatlan lenni egy olyan korban, amikor ez a képesség csak nagyon keveseknek adatott meg”. Cseke Gábor: Mit üzen a Malmaison foglya? *Székegyföld*, 2017/11. 131.

⁴ Adrian Cioroianu: Grevă, zămbet, boxul și preoții: Petru Groza (1884–1958). In: uő: *Cea mai frumoasă poveste. Câteva adevăruri simple despre Istoria românilor*. București: Curtea Veche, 2013. 138–139. E rövid ismeretterjesztő írás alapján született a szerző „5 perc történelem” (5 minute de istorie) című, nagy sikert aratott televíziós sorozatának Grozáról szóló része: <https://www.youtube.com/watch?v=KY0mWhwAGh8> (Letöltés ideje: 2026. január 29.)

⁵ Cseke: 2017. 116.

miként állhatott elő az a helyzet, hogy 1948–1949-re Románia szinte hermetikusan lezárta a két ország határát, nagymértékben akadályozva a ki- és beutazást? Ezzel összefüggésben: mi indokolta Bukarest egyre növekvő bizalmatlanságát és gyanakvását az erdélyi magyarok, illetve a szomszédos Magyarország irányában? Milyen szerepet játszott a Szovjetunió, és személyesen Sztálin a két ország közötti viszony alakulásában? És végül: meddig volt tényleges hatalma Grozának? Mondhatjuk-e azt, hogy 1947-től kezdve egyre inkább háttérbe szorult, és a legfontosabb kérdésekben ekkor már nem ő, hanem – a térség más országaihoz hasonlóan – a kommunista párt vezetése döntött Moszkva jóváhagyásával?

Kézbe véve a román történészek legfiatalabb generációjához tartozó Tania-Nicoleta Bîc frissen megjelent könyvét, a recenzens azt remélte, hogy abban kielégítő válaszokat talál a fenti kérdésekre. Az előzetes várakozásokat azonban a munka nem váltotta be, a kérdések egy része megválaszolatlanul maradt. A mű ugyanis, amely a szerzőnek a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen 2024-ben megvédett doktori disszertációja, csalódást keltően kevés támpontot nyújt az olvasónak a mélyebb történelmi összefüggések megértéséhez, a téma mindaddig ismeretlen vetületeinek feltárásához.

Az Előszót a korszak elismert szakértője, Marcela Sălăgean jegyzi, aki egyben Tania-Nicoleta Bîc doktori témavezetője volt. Helyesen állapítja meg, hogy a magyar–román viszonyról, akárcsak az 1945–1952 közötti időszakról sokan és sokféltől írtak már történészek, politikusok, újságírók, magyarok és románok egyaránt, de Petru Groza személye és miniszterelnöksége további kutatásokat igényel. Kiemeli, hogy Groza viszonyulása az erdélyi magyarokhoz annak idején inkább negatív, mint pozitív visszhangot váltott ki a román lakosság körében. Sălăgean meggyőződése ugyanakkor – és ezzel a recenzens is egyetért –, hogy *„Groza hatalomra kerülve egy sor olyan intézkedést hozott a magyar kisebbség érdekében, amelyek egyébként szükségesek voltak Erdély kérdésének a román érdekek alapján való megoldásához”*. (8.)

Bîc azt hangsúlyozza Bevezetőjében, hogy a magyar–román viszony a tárgyalt időszakban igen összetett jelenség volt, mivel a versengés, a konfliktusok és az együttműködés egyaránt jellemezte. Szerinte két fontos kérdés uralta a napirendet: a trianoni határok visszaállítása azáltal, hogy Észak-Erdély ismét Romániához került, illetve „az etnikai kisebbségek kérdésének megoldása”. A nagyszámú romániai magyarság autonómiára törekedett, és felvetődött a Magyarország javára történő határmódosítás is, de ezekkel a román kormány nem értett egyet. Sălăgean fentebb idézett megállapításával összhangban Bîc is úgy véli, hogy a Groza-kormány mindent megtett Erdély megtartása érdekében, és ezért elkötelezte magát a „magyar közösség” jogainak kibővítésére. Békülékeny politikát folytatott a magyarok felé, ugyanakkor arra törekedett, hogy megfékezze a „magyar nacionalista mozgalmakat” és megőrizze az ország stabilitását.

A kötet öt fejezetre oszlik, amelyek kronologikus rendben követik egymást. Tartalmukat a szerző már a Bevezetőben röviden ismerteti. Az első fejezet a Groza-kormány megalakulásának körülményeit taglalja 1944. augusztus 23-ától 1945. március 6-ig, a második pedig arról szól, miként viszonyult Groza a magyar–román kérdéshez hatalomra kerülésétől egészen a II. világháború befejezéséig. Ezt követően a párizsi békekonferenciáig tárgyalja a témát, különös tekintettel az erdélyi kérdésre, míg a negyedik rész címe: Petru Groza és a párizsi békekonferencia (1946–1947). Az utolsó, ötödik fejezet a legterjedelmesebb, és a leghosszabb időt fogja át. 1947-től 1952-ig tekinti át az eseményeket. Két alfejezetre tagolódik: az első a rövidebb, ez azt vizsgálja, miként csapódott le a román belpolitikában a magyar–román viszony. A második alfejezet a már említett időszak kétoldali diplomáciai és kulturális kapcsolatait vizsgálja több mint száz oldalon, nyolc, egy-egy esettanulmánynak is beillő tematikus blokkban. Csak néhány kérdéskör ezek közül: Groza budapesti és Dinnyés Lajos bukaresti látogatása 1947-ből; a magyar–román baráti társaság; az 1948-as kölcsönös barátsági, együttműködési és segítségnyújtási szerződés; a kolozsvári magyar útlevelehivatal; a kétoldali gazdasági kapcsolatok. A zárófejezetben a szerző röviden levonja legfőbb következtetéseit, az ezt követő függelékben pedig négy, általa készített rövid interjút ad közre, amelyekben olyan személyeket szólaltat meg, akik ismerték Grozát. A kötet legvégén található a könyvészet, a személynévmutató, valamint egy gazdag illusztráció-válogatás.

A recenzens a továbbiakban csupán néhány témára tér ki részletesen: kifejti véleményét a szerző által leírtakról, és szükség esetén kritikai megjegyzéseket fűz azokhoz.

A könyv egyik legnagyobb hiányossága, hogy a sokat ígérő cím ellenére Bîc nem dolgozta fel szisztematikusan az 1945 és 1952 közötti magyar–román viszonyt, hanem úgy tűnik, egymáshoz csak lazán kapcsolódó esettanulmányokat vetett papírra, amelyek nem állnak össze koherens monográfiává. Terminológiai hiányosság, hogy nem tesz különbséget a magyar–román államközi kapcsolatok és a román kormány magyarságpolitikája között, hanem egybemossa a kettőt. Igen részletesen tárgyalja a Groza-kormány és a Magyar Népi Szövetség (MNSZ) viszonyát, de meg sem említi például az 1945-ben lezajlott kétoldali államközi kapcsolatfelvételi kísérleteket: Réczei László miniszteri tanácsos márciusi,⁶ vagy Nékám Sándor novemberi bukaresti látogatásait,⁷ pedig ezek kulcsfontosságú mozzanatai a II. világháború utáni hónapok magyar–román viszonyának. Nem fejt ki, hogy a két legyőzött állam külkapcsolatait a párizsi békeszerződés 1947. szeptember

⁶ Lipcsey: 1984. 617–627. Réczei bukaresti tárgyalásainak dokumentumait újraközi: *Revízió vagy autonómia? Iratok a magyar–román kapcsolatok történetéről (1945–1947)*. A bevezető tanulmányt írta és összeállította: Fülöp Mihály. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Vincze Gábor. Budapest: Teleki László Alapítvány, 1998. 2. sz. dokumentum, 31–39.

⁷ Nékám Sándor feljegyzését a Petru Grozánál tett 1945. november 1-jei látogatásáról lásd uo.: 15. sz. dokumentum, 72–76.

15-i életbelépéséig a budapesti, illetve bukaresti Szövetséges Ellenőrző Bizottságok (SZEB) korlátozták, a diplomáciai kapcsolatok felvétele csak előzetes engedélyükkel történhetett meg. A fenti dátumig csupán ún. diplomáciai missziókat tartott fenn a két ország. Arról sem tudunk meg semmit, hogy a kisgazdapárti Nékám 1946 márciusától ugyanazon év végéig a bukaresti magyar politikai misszió vezetője volt, utóda a kommunista, de nemzeti érzelmű Gyöngyössy István lett.⁸ A misszió csak 1947. október 28-án válhatott hivatalos követséggé, melyet először Gyöngyössy ügyvivőként irányított, majd őt 1948 márciusától Széll Jenő követte, akit Kálló Iván váltott (1950–1952). Budapesten, a román követségen először Ion Vințe (Vincze János), majd Aurel Mălnășan, a későbbi külügyminiszter-helyettes lett a képviselő vezetője.⁹

Könyvében a szerző részletesen taglalja az 1944. augusztus 23-i kiugrás utáni román belpolitikai helyzetet, a Sănătescu- és Rădescu-kormányok tevékenységét, a Groza-kormány 1945. március 6-i megalakulásának körülményeit, majd pedig a román közigazgatás Észak-Erdélybe való visszatérését. Érthetetlen módon azonban nem magyarázza meg, hogy annak miért kellett visszatérnie, ha 1944 őszén egyszer már bevonult oda. Nem ír arról a fontos mozzanatról, hogy a romániai SZEB a román félkatonai alakulatok magyarellenos atrocitásainak ürügyén 1944. november 12-én kiutasította Észak-Erdélyből az oda nemrég bevonult román közigazgatást. Moszkva valódi célja ezzel az volt, hogy a terület hovatartozásának „lebegtetésével” a román belpolitikai erőviszonyokat a maga javára változtassa, és baloldali kormányt juttasson hatalomra. Ez végül 1945. március 6-án következett be.¹⁰ Az olvasó így arról sem értesülhet, hogy a szovjet katonai adminisztráció védőernyője alatt a kolozsvári magyar és román baloldal kiépítette Észak-Erdély egyfajta közigazgatási önkormányzatát, amely mintegy négy hónapig működött, Groza miniszterelnökségének kezdetéig.¹¹

⁸ Uo. Bevezető, 24. Nem tévesztendő össze Gyöngyösi János külügyminiszterrel.

⁹ Braun Zsolt Zoltán: A magyar–román diplomáciai kapcsolatok története (1921–1990). *Pro Minoritate*, 2019/Nyár. 107.; Vincze Gábor: A kolozsvári magyar konzulátus – mint az 1945 utáni magyar–román államközi kapcsolatok egyik neuralgikus kérdése. In: Dáné Tibor Kálmán et al. (szerk.): *Kolozsvár 1000 éve. A 2000. október 13–14-én rendezett konferencia előadásai*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület – Magyar Közművelődési Egyesület, 2001. 271–272.

¹⁰ Részletesebben: Romsics Ignác: *Erdély elvesztése, 1918–1947*. Budapest: Helikon, 2018. 362–366.

¹¹ Pedig Marcela Sălăgeannak az észak-erdélyi szovjet közigazgatásról szóló művére Bic is hivatkozik, igaz, más összefüggésben. Marcela Sălăgean: *Administrația sovietică în nordul Transilvaniei (noiembrie 1944 – martie 1945)*. Cluj-Napoca: Editura Fundația Culturală, 2002. Magyar nyelven lásd elsősorban: *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március.)* Válogatta, szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Nagy Mihály Zoltán, Vincze Gábor. Kolozsvár – Csíkszereda: Erdélyi Múzeum Egyesület – Pro-Print Könyvkiadó, 2004.

Részletes, ámbár egyoldalú képet kapunk a Groza-kormány megalakulását követő hetek-hónapok észak-erdélyi helyzetéről. A szerző állítása szerint az ottani magyar kisebbség a kommunistáktól és a Groza-kormánytól elnyert „privilegiumai” dacára „továbbra is örökdött Észak-Erdély elvesztése és Nagy-Magyarország álmának szertefoszlása miatt”. (55.) Bíc elsősorban csendőrségi jelentéseket idéz forráskritika nélkül, amikor a magyar kormány állítólagos támogatását élvező románellenes tüntetésekről, zavargásokról és széles körű, Erdély Magyarországhoz csatolását célzó propagandatevékenységről ír. Ismét előkerül az a korábbi hamis román történeti toposz, amely szerint az MNSZ valójában kommunista ideológiába bujtatott irredenta szervezet,¹² mivel csak „szimulálta” a Román Kommunista Párttal (RKP) való politikai szövetségét. „Ez a tény – állítja Bíc – elősegítette a magyarok beiratkozását a MADOSZ-ba, a jövődöbéli MNSZ-be, amely azért küzdött, hogy a [magyar] kisebbségnek különleges státusza legyen, olyan, amilyennel a többi etnikum nem rendelkezik.” (56–57.) Szerinte az észak-erdélyi románok még 1946-ban is nehéz helyzetben voltak a magyar lakosság gyakran sovíniszta magatartása miatt. A kormány „ennek ellenére továbbra is jó feltételeket biztosított a magyar etnikumúak számára, néha a románok kárára” – olvashatjuk. (173.) Bár egy alkalommal a szerző megjegyzi, sőt konkrét, 1951-es példát is felhoz arra, miszerint nemcsak a magyarok, hanem a románok között is voltak sovíniszták (227.), korábban mégis azt az általánosító és egyoldalú következtetést vont le, hogy a Groza által kívánt magyar–román közeledés 1945-ben „nem volt lehetséges a magyar etnikumúaknak a Sztálin által a Románia javára hozott döntés iránti averziójuk miatt”.¹³ (59.) Míg fennállásának első éveiben a Groza-kormány a magyar lakosság támogatását élvezte – „bár számos csendőrségi jelentés nagy elégedetlenséget is mutat” köreikben (57.) –, addig a románok, köztük a kolozsvári román egyetemisták is, inkább Iuliu Maniuval, a Nemzeti Parasztpárt vezetőjével szimpatizáltak. „Amint az várható volt”, írja a szerző, 1948 végétől a Groza-kormány már egyre kevesebb jelentőséget tulajdonított a magyar kisebbség problémáinak, és a nemzeti kérdést az osztályharc váltotta fel. (195.)

A párizsi békeszerződésnek és az ezzel kapcsolatos magyar–román határvitáknak viszonylag nagy teret szentel a könyv. A szerző azonban nem említi a győztes nagyhatalmak Magyarországot és Romániát illető béketerveit, és azt, hogy azok miként változtak a II. világháború befejezését követő hónapokban.¹⁴ Ezek ismerete

¹² E felfogás bírálatát lásd: *Érdekképviselet vagy pártpolitika? Iratok a Magyar Népi Szövetség történetéhez, 1944–1953*. A bevezető tanulmányt írta: Nagy Mihály Zoltán. Összeállította és a jegyzeteket készítette: Nagy Mihály Zoltán és Olti Ágoston. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2009. 19–20. A magyar kormány állítólagos észak-erdélyi beavatkozási kísérleteit cáfolja: *Autonómisták és centralisták...* 102–103.

¹³ Utalás arra, hogy a baloldali Groza-kormány megalakulását követően, 1945. március 9-én Sztálin engedélyezte a román közigazgatás újbóli bevonulását Észak-Erdélybe.

¹⁴ Annak ellenére sem, hogy könyvészetében szerepelnek a témába vágó alábbi művek: Fülöp Mihály: *Pacea neterminată. Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe şi tratatul de pace ungar*

nélkül viszont nem válaszolható meg az a kérdés, hogy a nagyhatalmak Párizsban végül miért döntöttek a trianoni határok helyreállítása mellett. Már a II. világháború alatti titkos nagyhatalmi béketervezésre is lehetett volna utalni egy-két bekezdésben. Például arra, hogy a Szovjetunióban Maxim Maximovics Litvinov korábbi külügyi népbiztos irányításával megalakult egy munkacsoport, amely 1944-ben fontos javaslatokat tett a moszkvai vezetés számára az erdélyi kérdés megoldására. Ezek között – a trianoni határok helyreállítása mellett – a „divide et impera” elv alapján szerepelt például a független Erdély létrehozásának lehetősége is, arra az esetre, ha Románia nem lenne lojális a Szovjetunióhoz.¹⁵ 1944 nyarán a Szovjetunió tehát még nem volt végleges álláspontja Erdély kérdésében, és csak a háborúból való sikeres román kiugrást követően dőlt el véglegesen, hogy a területi kérdésben teljes mértékben Romániát fogja támogatni Magyarország ellenében. Nagy-Britannia, Franciaország és főleg az Egyesült Államok viszont még jóval ezután, a Külügyminiszterek Tanácsa 1945. szeptember 11-én kezdődött londoni ülészakán is ellenezték az 1940 előtti határ automatikus helyreállítását. A szeptember 20-i ülésen Ernest Bevin brit és Georges Bidault francia külügyminiszter egy igazságosabb határmegoldás mellett érvelt Vjacseszlav Molotovval szemben, Byrnes amerikai külügyminiszter pedig konkrétan 3000 négyzetmérföld¹⁶ Magyarországnak történő visszaadását tartotta volna helyesnek.¹⁷ Szembetűnő, hogy Bîc minderről nem ír, és a londoni konferenciát mindössze néhány sorban elintézi azaz, hogy a kelet-európai kommunistabarát kormányok elismerése kapcsán támadt nézeteltérések miatt kudarcba fulladt. (155.) Így persze arról sem olvashatunk, hogy míg a magyar kormány nem, addig a román vezetés titokban értesült a nagyhatalmak közötti londoni vitáról, aminek következtében a korábbi magabiztosságát 1945 őszén némi elbizonytalanodás váltotta fel. Ezért is volt Groza számára különösen fontos, hogy az MNSZ Központi Intézőbizottsága 1945 novemberében Marosvásárhelyen, ha nagy viták árán is, de kimondja: „*az erdélyi nemzetiségi kérdés megoldása nem határkérdés*”. Erre később a párizsi békekonferencián a román fél sikerrel hivatkozott, és belpolitikai célokból maga Groza is többször felemlgette.

Bîc sokat és sok helyen foglalkozik könyvében a Groza-kormány idején az erdélyi magyarságot ért legnagyobb sérelemmel, az ún. CASBI-üggyel. Mint írja, több száz erre vonatkozó, mindeddig ismeretlen dokumentumot tárt fel a román Külügyminisztérium Levéltárában, de a téma további kutatást igényel. (231.) A CASBI egy 1945 februárjában, a Rădescu-kormány idején felállított hivatal volt, a rövidítés jelentése: „Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice”, tehát: „Az Ellenséges Vagytonokat Kezelő és Ellenőrző Pénztár”. A törvény

(1947). Iași: Editura Institutul European, 2007; Marcela Sălăgean: *Transilvania în jocul de interese al Marilor Puteri (1940–1947)*. Cluj-Napoca: Editura Mega, 2013.

¹⁵ Lásd pl. Romsics: 2018. 355–357.

¹⁶ Azaz mintegy 7700 km².

¹⁷ Romsics Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Budapest: Osiris, 2006. 118–119.

a román fegyverszüneti egyezmény 8. pontjára hivatkozott, amely kötelezte a kormányt, hogy a Németország és Magyarország állampolgárainak tulajdonában lévő javakat vegye kezelésbe. 1945. április 5-én, tehát már a Groza-kormány alatt megjelent a CASBI 3822. számú végrehajtási utasítása, amely bevezette a „vélelmezett ellenség” („inamici prezumați”) fogalmát. Ez azokra a dél-erdélyi magyarokra vonatkozott, akik például a második bécsi döntés után ingatlancserével költöztek Észak-Erdélybe, vagy bármilyen okból kifolyólag 1944. szeptember 12-én Észak-Erdély vagy Magyarország területén tartózkodtak. Azokat az észak-erdélyi magyarokat is érintette, akik 1944 őszén önként vagy kényszer hatása alatt távoztak el. A CASBI-törvény a vállalatok, pénzintézetek mellett így több tízezer vagy még több kisembert sújtott, vagyonukat zárolták. Mindez magyar–román államközi vita tárgyává vált, amit véglegesen csak 1953-ban sikerült lezárni.¹⁸ A szerző is úgy látja, hogy „számos visszaélés” történt a CASBI működése folyamán (33.), a hivatal „sok hibát” követett el (202.), egy általa idézett korabeli román hivatalos dokumentum szerint pedig akadály volt a magyar–román barátság megvalósulásának útjában. (209.) Bíc mégis azt a téves következtetést vonja le, hogy bár a CASBI működése során „nyilvánvaló szabálytalanságok” történtek, „ezeket a szovjetek figyelmen kívül hagyták, hazánkuk pedig el kellett fogadnia”. (231.) Ezt az állítást, miszerint a CASBI-ügyben csak a szovjetek hibáztathatóak, egyértelműen cáfolja az alábbi eset: 1946. október 12-én Szuszajkov vezérezredes, a romániai SZEB elnökhelyettese átiratban utasította Grozát, hogy oldja fel a zár alól a romániai magyar vagyont.¹⁹ Groza azonban Gömöri Endre újságírónak november 21-én letagadta a levél létezését. „Tudja miért nem közölték a román lapok ezt a levelet? – kérdi. Megmondom magának: azért, mert nincs. Felpattan a karosszékből: Semiféle levelet nem kapott a román kormány sem Szuszajkov vezérezredestől, sem a Szövetséges Ellenőrző Bizottságtól.”²⁰ Később mégis beismerte a levél létezését, de valótlannul azt állította, hogy ő kezdeményezte a szovjeteknél ezt a lépést.²¹

Hiányérzete van a recenziusnak azzal kapcsolatban, hogy még jelzésszerűen sem esik szó Groza szakmai és politikai „előéletéről”, 1945 előtti munkásságáról: az 1920-as években viselt miniszteri tisztségeiről, az ezt követő éles ideológiai fordulatról, majd az Ekésfront élén kifejtett tevékenységéről. Ráadásul, mivel a könyv témáját mégiscsak a magyar–román kapcsolatok képezik, szerencsés lett volna, ha a szerző néhány mondatban arra is kitér, milyen személyes vagy éppen magánéleti kötődései voltak a későbbi miniszterelnöknek már gyermek- és ifjúkorától kezdve a magyarokhoz, és azok miként befolyásolták későbbi életútját, különösen pedig

¹⁸ Részletesen lásd: Vincze Gábor: *Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar vállalatok, pénzintézetek második világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyonjogi vitáról*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2000.

¹⁹ Az átiratot közli: *Revízió vagy autonómia?* 1998. 53. sz. c. irat, 270.

²⁰ Petru Groza Gömöri Endrének tett nyilatkozatát közli Vincze, 2000. 23. sz. irat, 200–202.

²¹ *Revízió vagy autonómia?* 1998. 55. sz. irat, 277.

miniszterelnöki tevékenységét.²² Leegyszerűsítve a kérdést: Groza, az országa érdekében cselekvő román hazafi, kedvelte és tisztelte-e a magyarokat, és ha igen, ez konkrétan milyen gesztusokban nyilvánult meg?

Érthetetlen, hogy szinte semmit nem tud meg az olvasó arról, ami a recenzió elején is szerepel, ti. hogy miniszterelnöksége első éveiben Groza milyen nagy hangsúlyt helyezett a magyar–román vámunió, az egységes valuta és a határok légiesítésének szükségességére, sőt eleinte még egyfajta államszövetségről is beszélt.²³ Így megválaszolatlanul marad az a kérdés is, hogy mindez mennyire volt belső meggyőződése, és őszintén gondolta-e a két nép megbékélését. Nincs szó a könyvben Grozának a kommunista párthoz fűződő bonyolult és összetett kapcsolatáról, mint ahogy arról sem, mit gondolhatott valójában az ország szovjetizálásáról, továbbá elsikkad az a kérdés is, hogy kormányfőként meddig volt tényleges hatalma.

Végezetül néhány tárgyi tévedést, illetve kisebb elírást is meg kell említeni. Bántó hiba, hogy a szerző Kertész István (1904–1986) diplomatát, a magyar Külügyminisztérium 1945-ben létrehozott Béke-előkészítő Osztálya vezetőjét összetéveszti a nála jóval fiatalabb, irodalmi Nobel-díjas Kertész Imre (1929–2026) íróval. (154.) Egészen apró megjegyzés, hogy a román közigazgatás észak-erdélyi visszatérése alkalmából 1945. március 13-án Kolozsváron megtartott ünnepség keretében Groza nem „román és magyar nyelven” (51.), hanem csak románul beszélt a Főtéren összegyűlt többbezes tömeg előtt.²⁴ Az ezt követő díszében viszont valóban mindkét nyelven elmondta a beszédét. Érdemes lett volna megemlíteni, hogy két hónappal később, az MNSZ hatnapos kolozsvári kongresszusát május 13-án a sétatéri stadionban záró és Bic által is ismertetett ünnepségen viszont magyarul mondta el nagy hatású beszédét. (76–77.) A szerző nem javította ki az egyik dévai interjúalanya téves állításait, miszerint Groza „*Austriában, Bécsben doktorált jogtudományokból, tudott románul, oroszul, magyarul, jól beszélt angolul*”. (45., 329.) Valójában Grozát Budapesten avatták az állam-, a jog- és a gazdaságtudományok doktorává 1907-ben, angolul pedig nem beszélt, és minden valószínűség szerint oroszul sem.²⁵ Általános megjegyzés, hogy a magyar személynevek gyakran hibásan és következtetlenül fordulnak elő: Jordáky Lajos például Lajos Jordákyként

²² Dorin-Liviu Bitfoi kiváló monográfiája is viszonylag kevés teret szentel Groza magyarokhoz fűződő viszonyának. Lásd Dorin-Liviu Bitfoi: *Petru Groza, ultimul burghez. O biografie*. București: Compania, 2004.

²³ A vámunió gondolata mindössze két alkalommal szerepel röviden a könyvben: a 171. és a 238. oldalakon.

²⁴ A szerző ezt Bitfoi könyvéből veszi át (Bitfoi, 2004. 270.).

²⁵ Adrian Holmannak, Nagy-Britannia romániai diplomáciai képviselőjének, akit 1946. március 27-én fogadott kihallgatáson, a következőket mondta „*En is sajnálom, hogy nem tudok angolul vagy franciául beszélni. Német és magyar nevelést kaptam.*” Arhivele Naționale Istorice Centrale (Nemzeti Történelmi Központi Levéltár), București, Fond Consiliul de Miniștri, nr. inv. 3039, dos. 15/1946, f. 11.

(48., 160.) és Jordáki Lajosként (52.) is szerepel, Kacsó Sándor helyett „Kacsó” Sándort olvashatunk (181.), és Csögör Lajos neve is többször helytelenül van leírva (90., 103.).

Mérleget vonva megállapítható, hogy bár Tania-Nicoleta Bîc fontos és a román történetírásban mindeddig alig kutatott témát taglal, könyve a fenti hiányosságok miatt nem alkalmas arra, hogy átfogó képet nyújtson a vizsgált időszak magyar–román kapcsolatairól, mint ahogy arra sem, hogy új kutatási távlatokat nyisson. A téma monografikus feldolgozása így továbbra is várat magára.